

**Panos Sophoulis, *Banditry in the Medieval Balkans, 800-1500*.
Palgrave Macmillan, 2020, 201.**

U okviru edicije *New Approaches to Byzantine History and Culture* svjetski poznatog akademskog izdavača Palgrave Macmillan, objavljena je knjiga *Banditry in the Medieval Balkans, 800-1500*. Njen autor Panos Sophoulis, docent na Nacionalnom i Kapodistrijskom univerzitetu u Ateni, istraživački se bavi srednjovjekovnom historijom jugoistočne Evrope. U publikaciji čiji sadržaj čine osam poglavlja sa uvodnim i zaključnim razmatranjima, problematiziran je fenomen razbojništva na širem prostoru Balkana u dugom vremenskom rasponu od 800. do 1500. godine.

Osnovna konceptualna karakteristika knjige oslikava se kroz moderniji metodološki pristup izučavanju i analizi postojećeg izvornog materijala. S obzirom na fragmentarnost sačuvane medievalne arhivske dokumentacije, jedan ovakav pothvat pred istraživača postavlja ozbiljan zadatak s mnoštvom prepreka koje uslovljavaju veću ponudu pitanja nego odgovora. Pojašnjavajući metodološku postavku, u kojoj je preci-

zirao tematski, prostorni i vremenski okvir istraživanja, autor je jasno ukazao na teškoće, barijere i probleme s kojima se susretao na istraživačkom putu. Korištena izvorna građa ima svoje prednosti i nedostatke. Iako raznolika po svojoj vrsti, prirodom i sadržajem ponuđenih informacija često je manjkava, fragmentarna i subjektivna bilo da se radi o službenim izvještajima, koji su odraz zvaničnog diskursa vlasti, ili su u pitanju narativni i hagiografski izvori. U svakom slučaju, postojećim arhivskim vrelima treba pristupiti kritički, što je autor ove knjige prepoznao, naglasio i uvažio pri proučavanju različitih pojava segmenata razbojništva kao fenomena prisutnog na širem području Balkana u srednjem vijeku. S druge strane, raznovrsnost predloženog izvornog fonda potpomogla je izbjegavanje jednoličnog prikaza s kojim se istraživači ove problematike nerijetko susreću prilikom njenog izučavanja na lokalnoj razini.

Promatrajući balkansko podneblje kao cjelovito prirodno-geograf-

sko okruženje s primjetnim regionalnim i lokalnim razlikama, autor je pokušao nadomjestiti postojeće praznine i manjkavosti izvorne građe precizirajući u polazištu jasne prateće pojave i ponašanja koja su okarakterizirana kao razbojnička, pri tome dajući definiciju samog pojma “razbojnik” kojeg determinira i odlikuje “asocijalno kriminalno ponašanje i djelovanje s predumišljenim činom nasilja izvršenim od strane pojedinca ili grupe s namjerom oduzimanja imovine ili otimanja ljudi” (18). Pojavu razbojništva kao široko rasprostranjenog problema koji je pogađao sve društvene kategorije, autor je najprije postavio u geografski i ekonomski okvir u kojem se razvijao. S tim u vezi, razbojničke akcije prevashodno su bile usmjerene na ruralna područja, lokalne puteve i prijelaze, karavanske drumove i posebno frekventnije cestovne komunikacije, kako u istočnim, tako i u zapadnim krajevima Balkana. Unatoč vidnoj raznolikosti balkanskog podneblja koji po svome reljefu i geološkoj strukturi nije bio jedinstven prostor, istaknuta je zajednička karakterna osobenost promatranog područja koja se ogledala u rasprostranjenosti gustih šumskih prekrivača što je, uz slabiju prohodnost i kvalitetu putne infrastruk-

ture, uveliko pogodovalo afirmiranju organiziranih kriminalnih skupina i širenju njihovih aktivnosti. Prateći ekonomski kontekst razvitka i intenzivnijeg bujanja razbojništva, prepoznata je jasna krivulja porasta, pri čemu je intenzitet pojave bio direktno zavisian od privrednog prosperiteta i uspona regionalne trgovine. Direktna je to posljedica povećanog interesa i prisustva italijanskih gradova-država, koji su nametnuli monopol i vezali balkanski prostor uz svoje potrebe, čime je on postao sastavnicom istočnomediterranskog trgovinskog sistema. U tom procesu naročito je istaknuta pozicija dubrovačkih trgovaca, koji su imali ulogu medijatora između lokalnih proizvodnih centara i Venecije. U okviru ovih razmatranja istraženo je i postojanje eventualne veze između razbojništva i drugih ekonomskih segmenata. Detaljnim pregledom postojećih pokazatelja i njihovom kontekstualizacijom, uočena je vremenska podudarnost povećanih pljačkaških akcija sa monetarnim sistemom, odnosno rastućom cirkulacijom novca. Autor zaključuje da je monetarna ekonomija imala svog odraza na razvitak učestalije razbojničke aktivnosti, ali je ipak u svojoj osnovi ova pojava bila neovisna o

cirkulaciji novca uz argumentaciju da je prvenstveni interes pljačkaša bio usmjeren na različite dragocjene predmete i luksuznu robu (88).

Fenomenu razbojništva autor je pristupio i sa sociološkog aspekta prateći društveno-ekonomski i socijalni status njegovih aktera. Naročita pažnja usmjerena je ka pokretačkim motivima, sociološkoj i profesionalnoj pozadini kao osnovnim uzročnicima i poticajima na kriminalno djelovanje. Posebno se akcentiraju stočarske i zemljoradničke zajednice kao najbrojnije društvene kategorije i u isto vrijeme dva osnovna izvorišta ili baze razbojničkih skupina. U tom kontekstu ukazano je i na pojedine društvene grupe koje su često identificirane u pljačkaškim pothvatima i kao takve su razbojništvo u određenom trenutku doveli na razinu dopunske ili redovne ekonomske djelatnosti. Osim toga, ova aktivnost nerijetko je mogla prerasti u ozbiljan porodični posao u čijoj pozadini je djelovala razgranata infrastrukturna mreža pomagača i sudionika zasnovana na rodbinskim, zadružnim i tazbinskim vezama. U tom kontekstu, autor se poslužio primjerom Vlaha sa područja srednjovjekovne Bosne, koji su, zahvaljujući mnogo-

brojnim sačuvanim podacima Državnog arhiva u Dubrovniku, zabilježeni kao učestali akteri pljačkaških akcija usmjerenih protiv stranih trgovaca na putevima u dubrovačkom zaleđu. Od brojnih vlaških skupina kao najznačajniji primjer organiziranog drumskog razbojništva istaknuti su Vlasi Bobani sa područja župe Popovo.

Autor je u daljem praćenju pojave razbojništva pokušao, prateći sociološku pozadinu, porijeklo i profesionalni status, dokučiti razloge i motive upuštanja u pojedinačno ili organizirano kriminalno djelovanje, naročito pripadnika vojnih redova, bilo da se radi o vojnicima regrutiranim iz marginalnih, problematičnih društvenih skupina ili o penzionisanim vojnicima, odnosno ratnim veteranima koji nakon isteka vojne službe još uvijek nisu bili spremni na društvenu reintegraciju. Na sličan način prikazano je djelovanje i drugih društvenih kategorija, slabijeg i višeg socijalnog statusa, seljaštva i nižeg plemstva. Pored identifikacije i klasifikacije razbojničkih skupina, podrobniju pažnju posvetio je njihovoj unutarnjoj organizaciji, načinu i metodi djelovanja. Zabilježeni pregledi ukradenih stvari pokazuju da

su napadači najčešće otimali luksuznu robu, dragocjene predmete, nakit, domaće životinje, oružje, alatke i druge lične stvari. Predočena razmatranja otkrivaju da je razbojništvo na širem balkanskom prostoru u periodu između 12. i 15. stoljeća dostiglo razinu ozbiljne djelatnosti sa izgrađenim sistemom organizacije i razrađenim mehanizmima djelovanja. Oni su podrazumijevali dugoročnu pripremu u planiranju i izvedbi razbojničkih akcija. U potrazi za supstancijalnom komponentom ovog sistema, autor je detektirao razgranatu pozadinsku mrežu pomagača koja je činila operativno jezgro grupe i svojom strukturom osiguravala sve potrebne mehanizme i logističku podršku.

Izvan istraživačkog fokusa nisu ostale ni pogođene skupine odnosno pojedinci i grupe koje su bile žrtve razbojničkih napada. U toj neslavnoj ulozi najčešće su se našli trgovci, ali i druge kategorije stanovništva poput vjerskih službenika, redovnika, hodočasnika, glasnika kao i najnižih društvenih slojeva - sluga i kmetova koji su otimani i prodavani u roblje.

Pored višestruke analize razbojničkih skupina, njihove organizacije, djelovanja i ponašanja, autor je pro pitao vezu i odnos zvaničnih vlasti

prema njima, analizirajući napore i metode kojima su se državni aparati služili u nastojanju da spriječe i suzbiju razbojničko djelovanje. Rezultati navedenog pregleda pokazali su da je unutar analiziranog prostora uočljiva slična intencija u pravcu ulaganja napora i nastojanja da se razbojnički napadi spriječe, počinioci kazne, a stanovništvo zaštititi. To djelovanje praćeno je kroz dva segmenta. Prvi je podrazumijevao pregled pravne legislative i sagledavanje različitih zakonskih propisa u kojima su sadržane odredbe ove problematike, dok je drugi segment pratio konkretne akcije, mjere i poduhvate na terenu poput angažiranja dodatne zaštitarske pratnje, straže i patrole na putevima, izgradnje sigurnosnih punktova, tvrđava, i sl. Predstavljena analiza zakonske regulative i odluka lokalnih i državnih vlasti, autoru su bili dovoljan pokazatelj za ujednačen zaključak prema kojem su postojeći napori u suzbijanju pojave razbojništva bili nedovoljni ili je njihova primjena bila neefikasna, što dodatno potvrđuje da se radilo o ekstremno složenom problemu čitavog sistema koji je premašivao lokalne i državne okvire.

U konačnici je sagledavanje problematike razbojništva uobličeno

situiranošću ove pojave unutar šireg evropskog okvira. Autor pokušava da pronađe i ukaže na neke zajedničke komponente i strukture na balkanskom i zapadnoevropskom podneblju. Iako je u mnogo čemu istaknuta uočena podudarnost, donekle je izostala detaljnija analiza svih prethodno proučenih elemenata kao i jasnija artikulacija vidljivih razlika. To se može pripisati, kako različitom karakteru očuvane građe, tako i intenciji autora da ostane unutar zacrtanih prostornih i tematskih okvira. Autor se u preglednoj usporedbi zadovoljio dobivenim zaključkom kojim je potvrđena izrazita učestalost razbojništva na širim prostorima srednjovjekovne Evrope, čime se objašnjava i relativna zaokupljenost i fascinacija običnog čovjeka ovom pojavom. U tom kontekstu, razbojništvo je promatrano kao sociološki fenomen koji je iznjedrio bogatu narodnu tradiciju s herojskim pjesmama, pričama i legendarnim romanima, dostigavši simboličnu razinu u očima običnog potlačenog stanovništva koje je sve

više romantiziralo razbojнике kao narodne junake, glasovite osvetnike i borce za pravdu i slobodu.

Naposlijetku, valja pohvaliti sveukupan napor uložen da se tema srednjovjekovnog razbojništva na Balkanu predstavi u jednom drugačijem svjetlu sa dobro osmišljenim konceptom, te jasnim i konciznim stilom izlaganja. Višedimenzionalnim prikazom, sintetizirajući postojeće rezultate pojavnosti razbojništva na lokalnom nivou koji su vješto uklopljeni u širi ekonomski, kulturološki, etnološki, sociološki i psihološki kontekst, još jednom se pokazalo koliko se izmjenom koncepcijske postavke i metodološkog pristupa mogu postići zavidni rezultati, utvrditi drugačiji obrasci i proširiti postojeće spoznaje. S tim u vezi, ovo vrijedno naučno djelo može poslužiti kao metodološki putokaz i urnek za neka buduća istraživanja, te ga stoga rado preporučujem široj naučnoj javnosti na čitanje.

Almir Peco